

6. ULUSLARARASI
MARDİN ARTUKLU
BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR
KONGRESİ

25 - 27 Haziran 2021, Mardin, TÜRKİYE

Sosyal ve Beşeri Bilimler
Kitabı

Editör:
Prof. Dr. Mine KAYA KEHA

ISBN: 978-625-7898-45-4

TARİH DERS KİTAPLARINDA ORTAÇAĞ AVRUPA KÜLTÜRLERİNİN GÖRSEL MATERYALLER ARACILIĞIYLA SUNUMU

Prof. Dr. Arda ARIKAN

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-2727-1084

ÖZET

Ders kitaplarında, diğ er basılı ve çevrimiçi materyallerde oldu ğ u gibi, çeş itli görsel araçlar kimi zaman dekorasyon ve süsleme amacıyla ve kimi zaman da öğrenmeyi kolaylaştırıcı ya da soyut olan bilgi ve becerileri somutlaştırıcı etkileri oldu ğ u için sıklıkla kullanılmaktadır. Alanyazına bakıldığında görsel araçların öğrencilerin kavramsal bilgileri öğrenmelerinde ve özellikle de öğrencilere kazandırılacak olan bilginin somut bir şekilde duyu organları tarafından süreçlendirilmesi amacıyla görsel araçlar büyük önem taşımaktadır. Öğrenmeyi kolaylaştırıcı özellikleri bir yana görsel araçlar insan zihninde halihazırda var olan olumlu ya da olumsuz imge, bilgi, tecrübe ya da duyguları da tetikleyebilmekte ve böylece sözel bilginin zihinde süreçlendirilmesi ve sonuç olarak birer kazanım olarak edinilmesinde önemli etkileri olabilmektedir. Buna ek olarak görsel araçların, özellikle İnternet ortamında sıklıkla vakit geçiren genç kuşakların öğrenmelerinde, git gide daha fazla etkisi oldu ğ unu da görmekteyiz. Dolayısıyla, eğitim ve öğretim araçları olarak ders kitaplarında kullanılan görsel araçların, bireysel oldu ğ u kadar kolektif bir bilinç ya da eğ ilim geliştirilmesinde etkili oldu ğ u söylenebilir. Gittikçe daha canlı renkler ve imgelerle dolu olan görsel araçlar, diğ er derslerde oldu ğ u gibi, Tarih derslerinde de gittikçe daha fazla kullanılmaya başlamış ve geçmişte daha ziyade dekorasyon ya da süsleme amaçlı olan ve öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgilerle çok az bağlantısı olan resim, şema, şek il ve sanat eserleri gibi görsel araçlar günümüzde iş lenen konuları besleyici, destekleyici ve zihinde somutlaştırıcı amaçlarla sıklıkla kullanılır olmuştur. Bu çalışmada da, ülkemizde Tarih derslerinde kullanılmakta olan ders kitaplarında Ortaçağ Avrupası'nın konu edinildiğ i ünitelerdeki görsel araçlar mercek altına alınmaktadır. Özellikle göstergebilim, imgebilim ve anlambilim gibi görsel araçların çözümlenmelerine odaklanan kuramlardan yararlanılarak mezkûr ders kitaplarında Ortaçağ Avrupası'nın hangi özelliklere sahip olarak öğrencilere sunuldu ğ u temel araştırma sorusunu oluşturmaktadır. İkincil olarak, sunulan görsellerin incelenmesi ile Ortaçağ Avrupası'nın öğrencilerde hangi somutlaştırıcı ayrıntılarla iletildiğ i ele alınacak ve sonuç olarak çalışmada gençlerimizin Ortaçağ Avrupası'nı hangi imge ve anlamlarla somutlaştırılması hedeflendiğ i yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Ortaçağ Avrupası, görsel, imge, göstergebilim, ders kitabı

REPRESENTATION OF MEDIEVAL CULTURES THROUGH VISUAL MATERIALS IN HISTORY COURSEBOOKS

ABSTRACT

As is the case in various print and online materials, coursebooks contain visual materials for decorative purposes and enable learning by making the abstract notions and knowledge pieces concrete. Relevant literature suggests that visual materials help learners digest conceptual knowledge structures by making students use their senses in their learning processes. Apart from their instructional qualities that make learning easier and concrete, visual materials trigger positive and negative feelings, ideas, and images that learners bring to their learning spaces. In addition to that, now that younger generations are online more than ever, they are prone to learning through visual materials outside their traditional learning spaces. Hence, it can easily be said that visual materials can alter learners' personal and collective knowledge. Because they are colorful images that contain messages, history coursebooks contain visual materials that accompany the knowledge and skills resting in coursebooks. However, recent materials are created in the forms of paintings, schema, artwork, and diagrams prepared for functional purposes in opposition to the decorative entities of the past. These materials summarize the learning content in visual terms, resulting in a quicker grasp of the intended outcomes of instruction. In this study, visual materials that appear in the units targeting the teaching of Medieval European History are analyzed. This study aims to find the meanings of these materials in terms of the qualities ascribed to Medieval European history. Having studied the relevant literature on semiotics, imagology, and semantics, these visual materials with the details portrayed in these materials are carefully examined to hypothesize the images and meanings aimed to be passed onto the learners. Excavating these images and meanings is necessary to understand how such visuals shape learners' concretization of the Medieval period.

Keywords: Middle Ages, Medieval Europe, visual, image, semiotics, coursebook

Giriş

Tarih dersleri eğitim-öğretim ortamlarında gemişin öykülenmesini iermesi dolayısıyla diğer derslerden farklı bir konuma sahiptir. Hali'ye (2014) göre tarih dersleri "doğru bilinç oluşturma" işlevini barındırır çünkü "Sosyal bilimler arasında tarihin görevi, toplumların nereden geldiklerini ve nereye gitmekte olduklarını açıklamak gibi son derece hayati bir bilgi birikimi sağlarken, diğer yandan da ona yolunu sağlıklı bir şekilde çizebileceği bir de bilinç kazandırır" (s. 159).

Geleneksel olarak tarih dersinin işlenmesi ekseriyetle ders kitaplarındaki seçili kısımların ya da ünitelerin okunması ve öğretmen tarafından sorulan yanıtlar verilmesi yoluyla olur. Böylesi bir öğretim yönteminin uygulanması öğrencilerin okudukları ya da işittikleri bilgileri kısa süreli belleklerinde taşıması anlamına gelirken bilgilerin uzun süreli belleklerinde ne kadar süre ile kalabileceği öngörülemez. Bu açıdan bakıldığında görsel imgelerin sözlü bilgiyi görselleştirerek bellekte uzun süre tutulmasına yardımcı olduğundan söz edilebilir ki çeşitli araştırmacılar görsel araç gereç kullanımının bilgilerin uzun süreli bellekte tutulmasını kolaylaştırdığını ifade ederler (Yalın, 1999).

Ders kitaplarında, diğer basılı ve çevrimiçi materyallerde olduğu gibi, çeşitli görsel araçlar kimi zaman dekorasyon ve süsleme amacıyla ve kimi zaman da öğrenmeyi kolaylaştırıcı ya da soyut olan bilgi ve becerileri somutlaştırıcı etkileri olduğu için sıklıkla kullanılmaktadır. Alanyazına bakıldığında görsel araçların öğrencilerin kavramsal bilgileri öğrenmelerinde ve özellikle de öğrencilere kazandırılacak olan bilginin somut bir şekilde duyu organları tarafından süreçlendirilmesi amacıyla görsel araçlar büyük önem taşımaktadır. Öğrenmeyi kolaylaştırıcı özellikleri bir yana görsel araçlar insan zihninde halihazırda var olan olumlu ya da olumsuz imge, bilgi, tecrübe ya da duyguları da tetikleyebilmekte ve böylece sözel bilginin zihinde süreçlendirilmesi ve sonuç olarak birer kazanım olarak edinilmesinde önemli etkileri olabilmektedir. Buna ek olarak görsel araçların, özellikle İnternet ortamında sıklıkla vakit geçiren genç kuşakların öğrenmelerinde, git gide daha fazla etkisi olduğunu da görmekteyiz. Dolayısıyla, eğitim ve öğretim araçları olarak ders kitaplarında kullanılan görsel araçların, bireysel olduğu kadar kolektif bir bilinç ya da eğilim geliştirilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Gittikçe daha canlı renkler ve imgelerle dolu olan görsel araçlar, diğer derslerde olduğu gibi, Tarih derslerinde de gittikçe daha fazla kullanılmaya başlamış ve geçmişte daha ziyade dekorasyon ya da süsleme amaçlı olan ve öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgilerle çok az bağlantısı olan resim, şema, şekil ve sanat eserleri gibi görsel araçlar günümüzde işlenen konuları besleyici, destekleyici ve zihinde somutlaştırıcı amaçlarla sıklıkla kullanılır olmuştur. Öğrencilerin görsel araçlar hakkındaki düşüncelerine baktığımızda görülmektedir ki Arıkan, Ünver ve Saraç Süzer'in (2007) araştırmasına göre, Türk Eğitim Tarihi dersi bağlamında öğrencilerin % 95'i dersin "görsel araçlarla (fotoğraf, film vb.)" desteklenmesini" istemektedir (s. 30) ki bu da görsel araçların öğrenciler açısından önemine işaret etmesi açısından önemlidir.

Görsel araç gereçlerin eğitim-öğretim ortamlarında kullanılması öğrencinin bilgiyi süreçlendirmesi açısından ele alındığında üç temel basamaktan oluşur ki bunlar görme, değerlendirme ve sentezlemedir (Canning-Wilson, 1999). Görme aşamasında birey görsel araç hakkında genel bir bilgi edinir ki bu yolla öğrenci görsel aracı imgeler yoluyla fark eder ve mevcut bilgileriyle ilişkilendirerek anımsar. Değerlendirme aşamasında öğrenci görsel aracı ayrıntılarıyla birlikte incelemektedir ki bu aşamada imgesel parçalar görsel aracın bütünüyle mukayese edilir ve tanımlama, tartışma ya da yargıya varma gibi birtakım kararlar ortaya konulur. Görsel aracın incelenmesinin son basamağı ise sentezleme olup bu aşamada öğrenci "eski eğitim-öğretim deneyimleriyle yeni görsel araçlı öğrenmesine dayanan bilgi ve görüşlerini bir araya getirerek genellemekte ve uzun süreli belleğinde korumaya başlamaktadır" (Arıkan, 2009, s. 3-4).

Tarih dersi özelinde değerlendirildiğinde öğrencilerin okuma metinleri ve görsel araçlar yoluyla "kavram karmaşasına" itildiği görülebilmektedir çünkü ülkemizde kullanılan ders kitaplarında "görselliği arttırmak amacıyla zaman zaman konuyla örtüşmeyen görseller kullanılmaktadır" (Hali, 2014, s. 164). Bu noktada ders kitaplarındaki görsel araçların süs mahiyetinde değil işlevsel olması zorunludur (Şahin, 2003). Görsel araçların işlevsel olması demek okunulan metin ile görsel araç arasında öğrencinin bağ kurması yani öğrencinin bilgi ve becerisiyle metinler, görseller ve kendi bilgi ve becerisi ekseninde düşünsel bir işi başarması olarak betimlenebilir. Örneğin, okuma metinlerinde geçen savaşçılarla ilgili bilgilerin görsel araçlarda sunulması zayıf bir işlev görürken aynı görsel araca bağlı olarak sorulan "Bu görsel araçta okuma metinlerinde geçen hangi bilgiler gösteriliyor?" sorusu görsel aracın işlevini artırmaktadır. Buna ek olarak aynı görseli kullanarak öğrenci metinlerde geçen bilgilerin doğruluğunu düşünmeye ve sorgulamaya itildiğinde görsel aracın işlevselliğinin en yüksek dereceye çıktığından bahsedebiliriz.

Ülkemizde 9. sınıflarda işlenen tarih dersi kitaplarında kullanılan görsel araçlar üzerine yapılan çalışmalar konuyla ilgili pek de olumlu sonuçlar ortaya koymamıştır. Örneğin, Demircioğlu (2013) araştırmasının sonucunda “Ders kitabındaki görsellerin niteliğiyle ilgili öğretmenlerin görüşleri incelendiği zaman, tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun ders kitaplarındaki görsellerin öğrenciler nazarında yeterince ilgi çekici olmadığını düşündükleri görülmektedir” demekte ve “tarih öğretmenlerinin yarısından fazlası, [ders kitaplarındaki] görsellerin anlaşılır olmadığını ve düşünme becerilerini geliştirmedeği kanaatindedirler” (s. 105) demektedir.

“Devletlerin okullarda zorunlu olarak okuttukları tarih ders kitapları toplumların birbiri hakkında olumsuz imgeler geliştirmesine neden olmaktadır” (Deveci Bozkuş, 2014, 3385) çünkü aslında tarih dersleri geleneksel olarak “biz” ve “onlar” olarak iki kutuplu bir zeminde kurgulanır. Örneğin, Yunanistan’da okutulan tarih dersi kitaplarını inceleyen Demiröz (2017), bu kitapların “biz” ve “onlar” olarak iki kutuplu bir tarihsel düzlemde cereyan etmiş bir hayatta kalma mücadelesi olarak kurgulandığını şöyle belirtir:

“Yunanlılar şanlı Antik Yunan medeniyetinin devamıdır. Ancak tarihsel süreklilikleri ‘Türkler’ tarafından sekteye uğratılmıştır. Yunanlılar tarafından istenmeyen bu egemenlik kimi araştırmacıya göre 400 yıl, kimi araştırmacıya göre 600 yıl boyunca sürmüştür. Bu süre, çoğunlukla, Türk egemenliği anlamına gelen Turkokratia olarak adlandırılır. Turkokratia, genel olarak, şöyle resmedilir: Yunan ulusunun kendi topraklarında yaşarken zorla egemenlik altına alındığı, kötülük, mutsuzluk ve gerilikten başka bir şey yaşatılmadığı kölelik yılları. (s. 68)

Bu çalışmada da, ülkemizde Tarih derslerinde kullanılmakta olan ders kitaplarında Ortaçağ Avrupası’nın konu edinildiği ünitelerdeki görsel araçlar mercek altına alınmaktadır. Özellikle göstergebilim, imgebilim ve anlambilim gibi görsel araçların çözümlemelerine odaklanan kuramlardan yararlanılarak mezkûr ders kitaplarında Ortaçağ Avrupası’nın hangi özelliklere sahip olarak öğrencilere sunulduğu temel araştırma sorusunu oluşturmaktadır. İkincil olarak, sunulan görsellerin incelenmesi ile Ortaçağ Avrupası’nın öğrencilerde hangi somutlaştırıcı ayrıntılarla iletildiği ele alınacak ve sonuç olarak çalışmada gençlerimizin Ortaçağ Avrupası’nı hangi imge ve anlamlarla somutlaştırılması hedeflendiği yorumlanacaktır.

Yöntem

Çalışmada yakın okuma yöntemi ve karşılaştırma tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın inceleme ve değerlendirme süreci, ders kitabının ilgili kısımlarındaki metinlerin ve görsel araçların hem parçaların hem de bütünün verdiği mesajların not edilmesi ve buluntuların karşılaştırılması yoluyla tamamlanmıştır. İmgelerin anlamlarının açımlanması göstergebilim, imgebilim ve anlambilim gibi görsel araçların çözümlemelerine odaklanan kuramlardan yararlanılmıştır. Çalışmada, Yüksel ve diğerleri (2019) tarafından yazılmış olan “Ortaöğretim Tarih 9 Ders Kitabı” başlıklı kitap incelenmiştir.

Bulgular

Aşağıda “Orta Çağ’da Dünya” başlıklı 3. Ünitenin içeriğinde bulunan görsel araçların bir dökümü ve araştırma sorusuna yanıt verecek nitelikte bir betimleme ve tartışması bulunmaktadır.

Haritalar

“Orta Çağ’da kurulan başlıca devletler” notuyla verilen görsel aslında bir fiziki harita olup haritanın üzerine Vizigot Krallığı, Bizans İmparatorluğu gibi yönetim adları yazılmıştır

(Görsel 1). Yine Kral Yolu başlıklı harita da böyledir ve İlk ve Ortaçağ'ların birbirine karıştığı bir düzlemde verilmiştir. Bu durum “İlk ve Orta Çağ'ın ticaret yolları” başlıklı haritada da böyledir. Sasaniler haritası dilsiz harita olarak yer almaktadır. Üzerinde sadece Sasaniler, kıta adları ve diğer bazı yönetimlerin adları bulunmaktadır. Aynı durum Moğol İmparatorluğu haritası için de geçerlidir. Bu açıdan bakıldığında haritaların ne siyasi ne de fiziki olduğu görülebilir. Fiziki haritaların üzerine devlet isimlerinin yazılması iki açıdan sakıncalıdır. Birincisi, devlet isimleri durağan bir şekilde Ortaçağ boyunca bu sınırlarda kalmamıştır. İkincisi, fiziki haritalarda zaten sınır yoktur. Bu ve benzer uygulamalar hem harita kullanımının doğasına uygun değildir hem de öğrencilerde kavram karmaşasına neden olabilmektedir.



Görsel 1. Harita

Mimarlık

Ortaçağ Avrupası ders kitabının ilk sayfalarında kale ve şato görseli bulunmaktadır (Görsel 2). Üniteye temel mimarlık birimi olarak kale ve şatoyu incelemektedir. Şato (illüstrasyon) başlıklı görselde yine bir şato bulunmaktadır” (s. 82). Yine “Kale (çizim)” başlıklı görsel şu metinle bağlantılı olarak sunulmuştur: “Konar-göçerlere etrafı surlarla çevrili olan güçlü şehirler zorluk çıkarmıştır (Görsel 3.14).” Surlarla çevrili şehirler, bu mesajla sadece konar-göçerlere zorluk çıkaran bir unsur olarak ele alınması eksik bir bilgidir çünkü Fatih Sultan Mehmet’e bile İstanbul’u kuşatırken büyük zorluklar çıkaran surlar, bu bilgiye göre, Osmanlı devletini de konar-geçer olarak kavramsallaştırmaya sebep olabilir.

Mimarlık unsurlarının Ortaçağ Avrupa’sı bağlamında ele alınmasında görülür ki insanların ezici ekseriyetinin kale ve şatolarda değil, derme çatma evlerde oturduğu bilinmektedir. Görsellerin kale ve şatolara odaklanması öğrencilere Ortaçağ Avrupa’sının barınma mekanları hakkında basmakalıp bir düşünce oluşturucu, eksik ve hatta hatalı bir imge sunmaktadır diyebiliriz çünkü özellikle Ortaçağ Avrupa’sında bir insanın evi aslında onun toplumsal statüsünü göstermektedir (Emery, 2005).



Görsel 3.2
Şato (illüstrasyon)



Görsel 3.6

Görsel 2. Şatolar

Ders kitabında ayrıca Mısır'ın Horus Tapınağı bulunmaktadır (Görsel 3). Bu görsel zaman olarak Ortaçağ ile ilgili değildir. Hemen bu görselden bir sayfa sonra günümüzde Çekya'da bulunduğu bilgisi bulunan Karlstejn Kalesi görseli bulunmaktadır. Mısır'daki Horus Tapınağı ile ilintili olan metin şöyledir: “Sermaye ve üretim araçlarının toplanma yeri olan firavunun sarayı, aynı zamanda ürünün de toplandığı bir zenginlik merkezi hâline gelmiştir (Görsel 3.5)” (s. 73). Bu metin de görsel de Ortaçağ ile ilgili değildir.



Görsel 3. Horus Tapınağı

Hindistan'da bulunan bir Hindu tapınağı, Oryantalist bir üslupla sunulan bir kervan görseli, yine Ortaçağ'dan çok önce darp edilmiş bulunan bir Roma sikkesi gibi görseller İlk ve Ortaçağ bağlamında sunulmuştur. Bu tarz görseller zaman ve mekândan kopuk, çağların özensizce sunulduğu başlıklar altında sunulmuş ve metinlere eşlik etmekle birlikte etkili bir öğretim tekniğı içermeyen unsurlardır. Doğu Türkistan'da bulunan Yarkent kalıntıları görseli de yine ticaret bağlamında verilmiş olup tarihsel düzleminin altı çizilmeden sunulmuş bir diğer görseldir.

Askerlik

Moğol İmparatorluğu ordusunda bulunan bir asker at üzerinde ve zırh giymiş olarak durmaktadır. Bu durum “Orta Çağ'da bir şövalye” ve “Bizans ordusunda ücretli asker” görseli için de böyledir. Yine “Bizans Ordusu” başlıklı görsel Doğu Roma askerlerini gösteren bir görseldir. “Kalkan ve mızrak” başlıklı görsel de orduda kullanılan savaş araçlarını göstermekle birlikte hangi orduya ait olduğu bilinmeksizin kullanılmış bir görseldir (Görsel 4). Zikredilen bu kalkan ve mızrak görseli metinde şöyle geçmektedir: “Savaşlar tarih boyunca; tarafların amacı, silahları (Görsel 3.13) ve sosyo-ekonomik durumlarına göre birbirlerinden farklılık göstermiştir.



Görsel 4. Mızrak ve Kalkan

Sağlık

Avrupa kùltürleri açısından bakıldığında en çarpıcı örnek ‘‘Veba salgını’’ altyazısıyla sunulan gòrseldir (Gòrsel 5). Gòrsel küçük ve özünùrlüęü düşüktür. Ortaçağ Avrupa’sının önemli bir tarihsel olayı olan veba salgını bu ders kitabında haritalardan bile küçük ve özensiz bir baskı kalitesiyle verilmiştir.



Gòrsel 3.3
Veba salgını

Gòrsel 5. Veba Salgını**Güzel Sanatlar**

Ortaçağ Avrupa’sının önemli gòrsel sanat eserlerinden olan heykellere de üniteye yer almıştır. Justinianus Kanunları’nı temsil eden adalet heykeli bunlardan biridir (Gòrsel 6). Heykel hakkında yer ve zaman bilgisi bulunmamaktadır. Daha da sorunlu bir şekilde gòrsel metinle şöyle bağ kurularak açıklanmıştır: ‘‘Justinianus Kanunları’nda (Gòrsel 3.16) suç ve ceza sisteminde suçluyu arındırma, iyileştirme ve caydırma amacı vardır’’ denilmekle birlikte gòrsel ile metnin bağlantısı zayıftır.



Gòrsel 3.16
Justinianus Kanunları’nı
temsil eden adalet heykeli

Gòrsel 6. Justinianus Kanunları

Aynı durum Cengiz Han heykeli içinde böyledir. ‘‘Cengiz Han heykelinden bir kesit (Moęolistan)’’ başlıklı gòrsel şu metinle sunulur: ‘‘Hükümdarlar, düzeni sağlamaya çalışırken kendi topluluklarının, kùltür ve gelişmişlik düzeyleri ile sosyal yapılarına göre hukuk kurallarını şekillendirmiştir. Justinianus’un hazırladığı kanunlar ve Cengiz Han’ın (Gòrsel 3.17) yasası bunlara örnektir.’’ Her ne kadar metnin kurgusu açısından iki tarihsel kişilik

arasında benzerlik kurulmuş olsa da iki tarihsel unsur içerik, zaman ve mekân olarak birbirinden ayrı ve alakasızdır. Bunların dışında ders kitabının heykelleri sanat eserleri bağlamında ele almadığı ve Ortaçağ Avrupa'sının sanatları hakkında bilgi vermediği de dikkat çekicidir.

Ticaret

Ünitenin sonunda yer alan “İpek Yolu kervanı anıtı (Kazakistan)” ve “İpek Yolu'na döşenen demir yolu (Çin)” İpek yolunun önemini çizmekle birlikte metinde anlatılan Ortaçağ ile ilgili olmayıp “Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayacak olan Modern İpek Yolu Projesi” ile ilgilidir. Metinde ayrıca “2000'li yıllardan sonra artan sanayileşme ve teknolojik gelişmeler ile birlikte ciddi bir ekonomik büyüme performansı sergileyen Çin, hemen her ülkenin iş birliği yapmak istediği bir aktör hâline gelmiştir” (s. 84) denilmekte ve bu da üniteye işlenen diğer konu ve olaylara yaklaşımda görülmeyen bir bilgi kümesini işaret etmektedir. Bu ve benzeri görseller öğrencilerde zaman karmaşası oluşturacak niteliktedir (Görsel 7).



Görsel 3.18
İpek Yolu kervanı anıtı (Kazakistan)



Görsel 3.19
İpek Yolu'na döşenen demir yolu (Çin)

Görsel 7. İpek Yolu

Sonuç

“Tarih ders kitaplarının öğrencilerin kendi çevrelerine ve dünyaya bakış açılarını da şekillendirdiği göz önünde bulundurulduğunda, bu kitapların diğer ders kitaplarından ayrı bir noktada tutulması gerektiği açıktır” (Deveci Bozkuş, 2014, 3386). Daha önceki çalışmaların da belirttiği gibi öğrencilerin derslerinde işledikleri “kavramların kısa ve uzun süreli belleklerinde kalıcılıklarının araştırılması ve sınıf içi iletişim-etkileşimin kalitesinin sorgulanması” gerekmektedir (Arikan, 2009, s. 15). Buna karşın, incelenen kitapta özellikle haritaların zaman dilimi belirtilmeden sunulması tarihin dinamik ve değişken yapısına tezat teşkil etmekte, öğrencilerde çağlar boyunca bir devletin sınırlarının aynı kaldığı izlenimi vermektedir. Bununla birlikte haritaların diğer görsel araçlara oranla fazla sayıda sunulması yukarıda belirtilen sorunla ele alındığında, öğrencilerin tarihin zaman içinde dinamik ve değişken oluşu ilkesine ters düşmektedir. Bu düzlemde haritalar özelinde düşünüldüğünde yanıtlanması gereken önemli bir soru şudur: “Öğrencilerin öğrenmesi gereken bilgi tarih içinde devletlerin sürekli değişen ancak ders kitaplarında hiç değişmemiş gibi sunulan sınırları mıdır yoksa o uygarlıklara ait akışkan bir şekilde seyreden yer ve zaman bilgisi midir?”

İncelenen ders kitabında yer alan görsellerde bir takım kavramsal sorunlar da bulunmaktadır. Örneğin ders kitabında bazen Bizans, bazen de Doğu Roma terimleri kullanılmaktadır. “Doğu Roma parası üzerinde Justinianus” buna örnektir. Buna ek olarak görsel araçlar muhakkak

okuma metinleri ya da sözlü tartışmalar yoluyla bir “araç” olarak kullanılmalı yani bilginin kazanılmasında işlevsel hale getirilmelidir. Bu açıdan bakıldığında görsel araçların basit ve direkt olması yerine tartışılabilir nitelikte anlamsal boşluklar içermesi bir öneri olarak sunulabilir. Örneğin, okuma metnine eşlik eden Cengiz Han görseli yerine Cengiz Han’ın edimlerinden etkilenmiş halkların ya da yönetimlerin görsellerinin sunulması ve bu yolla öğrencinin düşündürülmesi uygun bir uygulama olabilir çünkü tarih dersi açısından bakıldığında amaç öğrencinin Cengiz Han’ın fiziki görünüşünden ziyade onun dünya tarihine olan etki ve katkısı olmalıdır. Buna ek olarak ilgili görselin Ortaçağ’da yapılmadığı, modern çağın bir eseri olması da yine öğrencilerde kavram kargaşası yaratacak niteliktedir. Maalesef, incelenen ders kitabında görsel araçların böylesi düşünsel amaçlara uygun olarak yazıldığını iddia etmek zordur. Takip eden çalışmaların tarih derslerinde kullanılması amacıyla yazılmış kitapları bu ve benzer şekillerde incelemesi yerinde olur. Ayrıca, ders kitapları hazırlama ve yayımlama süreçlerinde bu ve benzer çalışmalardan alınacak fikirlerin eyleme dökülmesi de yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Arikan, A. (2009). Edebiyat öğretiminde görsel araç kullanımı: Kısa öykü öğrenimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 1-16.
- Arikan, A., Unver, S., ve Saraç-Suzer, H. S. Yabancı dil eğitimi programlarında Türk Eğitim Tarihi dersinin önemi ve içeriğine ilişkin öğrenci görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 24-32.
- Demircioğlu, E. (2013). Dokuzuncu sınıf tarih ders kitabında yer alan görseller hakkında öğretmen görüşleri: Trabzon örneği. *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(7), 95-107.
- Demirözü, D. (2017). Yunan ilkököl edebiyat kitaplarında Türk imajı. *Litera*, 27(2), 65-89.
- Deveci Bozkuş, Y. (2014). Ermeni tarih ders kitaplarında Türk imgesi. *Yeni Türkiye*, 60, 3384-3429.
- Emery, A. (2005). Late-medieval houses as an expression of social status. *Historical Research*, 78(200), 140-161.
- Hali, S. (2014). Tarih öğretimi ve ders kitapları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 158-166.
- Şahin, C. (2003). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu: Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gündüz.
- Yalın, H. İ. (2020). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel.
- Yüksel, E., Kapar, M. A., Bağcı, Ö., Bildik, F., Şahin, K., Şafak, L., Ardıç, M., Yıldız, S. (2019). *Ortaöğretim Tarih 9 ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.